

SPIS TREŚCI

WSTĘP	19
-------	----

CZĘŚĆ PIERWSZA JAKOŚĆ KOMUNIKACJI – KOMPETENCJA KOMUNIKACYJNA

ROZDZIAŁ PIERWSZY	
TEORETYCZNE PODSTAWY KOMPETENCJI I KOMUNIKACJI	37
1.1. Pojęcie kompetencji	37
1.2. Pojęcie komunikacji	50
1.3. Podsumowanie	86
ROZDZIAŁ DRUGI	
TEORETYCZNE PODSTAWY KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ	89
2.1. Początki badań nad kompetencją komunikacyjną	90
2.2. Kompetencja komunikacyjna w obszarze komunikacji społecznej	108
2.3. Biologiczne i psychologiczne aspekty kompetencji komunikacyjnej	134
2.4. Podsumowanie	140
ROZDZIAŁ TRZECI	
KOMPONENTY <i>SINE QUA NON</i> KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ	143
3.1. Wiedza	146
3.2. Umiejętności	151
3.3. Motywacja	160
3.4. Podsumowanie	166
ROZDZIAŁ CZWARTY	
<i>DIFFERENTIA SPECIFICA</i> KOMPETENTNEGO KOMUNIKATORA	169
4.1. Stosowny w komunikacji	170
4.2. Skuteczny w komunikacji	181
4.3. Elastyczny w komunikacji	190

4.4. Bogaty w repertuar komunikacyjny	202
4.5. Świadomy kontekstu	215
4.6. Podsumowanie	222
ROZDZIAŁ PIĄTY	
KOMPETENCJA KOMUNIKACYJNA A EDUKACJA DZIENNIKARSKA	223
5.1. Kompetencja w edukacji	223
5.2. Kompetencja w zawodzie dziennikarza	232
5.3. Kompetencja komunikacyjna w zawodzie dziennikarza	242
5.4. Kompetencja komunikacyjna w edukacji dziennikarskiej	249
5.5. Podsumowanie	262
CZĘŚĆ DRUGA	
KOMPETENCJA KOMUNIKACYJNA STUDENTÓW DZIENNIKARSTWA W ŚWIETLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH	
ROZDZIAŁ PIERWSZY	
ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ	265
1.1. Metodologia i problematyka badań	265
1.2. Metody badawcze	268
1.3. Etapy badawcze i organizacja badań	274
1.4. Charakterystyka badanej próby	281
ROZDZIAŁ DRUGI	
ROZUMIENIE I SAMOOCENA KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ PRZEZ STUDENTÓW	287
2.1. Wiedza studentów dziennikarstwa o kompetencji komunikacyjnej	287
2.1.1. Uniwersytet Warszawski	287
2.1.2. Uniwersytet Jagielloński	291
2.1.3. Uniwersytet Wrocławski	295
2.1.4. Uniwersytet Śląski w Katowicach	299
2.1.5. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	303
2.1.6. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	306
2.1.7. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	311
2.1.8. Uniwersytet Łódzki	315
2.2. Umiejętności kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa	323
2.2.1. Umiejętności kompetencji komunikacyjnej a płeć	337
2.2.2. Umiejętności kompetencji komunikacyjnej a status zawodowy	341
2.2.3. Umiejętności kompetencji komunikacyjnej a rok studiów	346
2.2.4. Umiejętności kompetencji komunikacyjnej a uczelnia	351

2.3. Motywacja studentów dziennikarstwa do kompetentnej komunikacji	361
2.3.1. Motywacja do komunikacji a płeć	363
2.3.2. Motywacja do komunikacji a status zawodowy	364
2.3.3. Motywacja do komunikacji a rok studiów	365
2.3.4. Motywacja do komunikacji a uczelnia	366
ROZDZIAŁ TRZECI	
EDUKACJA DZIENNIKARSKA W KONTEKŚCIE	
KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ W OCENIE STUDENTÓW	369
3.1. Znaczenie studiów dziennikarskich dla komunikacji w wybranych sytuacjach komunikacyjnych	370
3.1.1. Komunikacja w sytuacjach komunikacyjnych a płeć	372
3.1.2. Komunikacja w sytuacjach komunikacyjnych a status zawodowy	373
3.1.3. Komunikacja w sytuacjach komunikacyjnych a rok studiów	374
3.1.4. Komunikacja w sytuacjach komunikacyjnych a uczelnia	375
3.2. Znaczenie studiów dziennikarskich dla rozwoju umiejętności komunikacyjnych	378
3.2.1. Rozwój umiejętności komunikacyjnych a płeć	379
3.2.2. Rozwój umiejętności komunikacyjnych a status zawodowy	380
3.2.3. Rozwój umiejętności komunikacyjnych a rok studiów	381
3.2.4. Rozwój umiejętności komunikacyjnych a uczelnia	382
3.3. Zajęcia rozwijające kompetencję komunikacyjną w edukacji dziennikarskiej	384
3.4. Przeszkody w rozwoju kompetencji komunikacyjnej na studiach dziennikarskich	386
3.4.1. Uniwersytet Warszawski	386
3.4.2. Uniwersytet Jagielloński	388
3.4.3. Uniwersytet Wrocławski	391
3.4.4. Uniwersytet Śląski w Katowicach	393
3.4.5. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	396
3.4.6. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	397
3.4.7. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	400
3.4.8. Uniwersytet Łódzki	402
3.5. Propozycje rozbudowy programu studiów w zakresie komunikacji w sytuacjach komunikacyjnych	405
3.5.1. Sytuacje komunikacyjne a płeć	406
3.5.2. Sytuacje komunikacyjne a status zawodowy	407
3.5.3. Sytuacje komunikacyjne a rok studiów	408
3.5.4. Sytuacje komunikacyjne a uczelnia	409
3.6. Propozycje rozbudowy programu studiów w zakresie umiejętności komunikacyjnych	410

3.6.1. Umiejętności komunikacyjne a płeć	411
3.6.2. Umiejętności komunikacyjne a status zawodowy	412
3.6.3. Umiejętności komunikacyjne a rok studiów	413
3.6.4. Umiejętności komunikacyjne a uczelnia	414
3.7. Propozycje zajęć celem poprawy kompetencji komunikacyjnej	415
3.7.1. Uniwersytet Warszawski	415
3.7.2. Uniwersytet Jagielloński	417
3.7.3. Uniwersytet Wrocławski	419
3.7.4. Uniwersytet Śląski w Katowicach	421
3.7.5. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	424
3.7.6. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	425
3.7.7. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	428
3.7.8. Uniwersytet Łódzki	430

CZĘŚĆ TRZECIA

KOMPETENCJA STUDENTÓW: WNIOSKI Z BADAŃ

ROZDZIAŁ PIERWSZY	
KOMPETENCJA KOMUNIKACYJNA STUDENTÓW DZIENNIKARSTWA	435
1.1. Wiedza	435
1.2. Umiejętności	438
1.3. Motywacja	443
1.4. Model stylów komunikacyjnych	446
ROZDZIAŁ DRUGI	
KOMPETENCJA KOMUNIKACYJNA – EDUKACJA DZIENNIKARSKA	455
ZAKOŃCZENIE	461
CONCLUSION	469
BIBLIOGRAFIA	475
I. Publikacje książkowe	475
II. Rozdziały w pracach zbiorowych	488
III. Artykuły w czasopismach naukowych	502
IV. Publikacje internetowe	522
V. Encyklopedie i słowniki	527
VI. Dokumenty, raporty i zalecenia	529

ANEKSY	531
ANEKS 1 – Sposoby mierzenia kompetencji komunikacyjnej (wybrane przykłady)	531
ANEKS 2 – Kwestionariusz ankiety pt. „Kompetencja komunikacyjna studentów dziennikarstwa w Polsce”	540
ANEKS 3 – Building Blocks for Competency Model – Foundational Competencies	559
ANEKS 4 – Wartości statystyk testowych oraz poziomy istotności dla kluczowych analiz związków statystycznych	597
SPIS TABEL I WYKRESÓW	625

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	19
--------------	----

PART ONE

COMMUNICATION QUALITY – COMMUNICATIVE COMPETENCE

CHAPTER ONE

THEORETICAL BASIS OF COMPETENCE AND COMMUNICATION	37
1.1. Concept of competence	37
1.2. Concept of communication	50
1.3. Summary	86

CHAPTER TWO

THEORETICAL BASIS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE	89
2.1. The beginnings of research on communicative competence	90
2.2. Communicative competence in the area of social communication	108
2.3. Biological and psychological aspects of communicative competence	134
2.4. Summary	140

CHAPTER THREE

<i>SINE QUA NON</i> COMPONENTS OF A COMPETENT COMMUNICATOR	143
3.1. Knowledge	146
3.2. Skills	151
3.3. Motivation	160
3.4. Summary	166

CHAPTER FOUR

<i>DIFFERENTIA SPECIFICA</i> OF A COMPETENT COMMUNICATOR	169
4.1. Appropriate in communication	170
4.2. Effective in communication	181
4.3. Flexible in communication	190
4.4. Rich in the repertoire of communication	202

4.5. Aware of the context	215
4.6. Summary	222
CHAPTER FIVE	
COMMUNICATIVE COMPETENCE AND JOURNALISTIC EDUCATION	223
5.1. Competence in education	223
5.2. Competence in the profession of a journalist	232
5.3. Communicative competence in the profession of a journalist	242
5.4. Communicative competence in journalistic education	249
5.5. Summary	262
PART TWO	
COMMUNICATIVE COMPETENCE OF JOURNALISM STUDENTS IN THE LIGHT OF EMPIRICAL RESEARCH	
CHAPTER ONE	
METHODOLOGICAL RESEARCH ASSUMPTIONS	265
1.1. Methodology and research issues	265
1.2. Research methods	268
1.3. Stages and organization of research	274
1.4. Characteristics of the test sample	281
CHAPTER TWO	
UNDERSTANDING AND SELF-ASSESSMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE BY STUDENTS	287
2.1. Knowledge on communicative competence of journalism students	287
2.1.1. University of Warsaw	287
2.1.2. Jagiellonian University	291
2.1.3. University of Wrocław	295
2.1.4. University of Silesia in Katowice	299
2.1.5. Adam Mickiewicz University in Poznań	303
2.1.6. Maria Curie-Skłodowska University in Lublin	306
2.1.7. University of Warmia and Mazury in Olsztyn	311
2.1.8. University of Łódź	315
2.2. Communicative competence skills of journalism students	323
2.2.1. Communicative competence skills and the sex	337
2.2.2. Communicative competence skills and the professional status	341
2.2.3. Communicative competence skills and the year of study	346
2.2.4. Communicative competence skills and the university	351
2.3. Competent communication motivation of journalism students	361
2.3.1. Motivation for competent communication and the sex	363
2.3.2. Motivation for competent communication and the profes- sional status	364

2.3.3. Motivation for competent communication and the year of study	365
2.3.4. Motivation for competent communication and the university	366
CHAPTER THREE	
JOURNALISM EDUCATION IN THE CONTEXT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN STUDENTS ASSESSMENT	369
3.1. The importance of journalistic studies for communicative competence in various communication situations	370
3.1.1. Communicative competence in communication situations and the sex	372
3.1.2. Communicative competence in communication situations and the professional status	373
3.1.3. Communicative competence in communication situations and the year of study	374
3.1.4. Communicative competence in communication situations and the university	375
3.2. The importance of journalistic studies for development of communicative skills	378
3.2.1. Development of communicative skills and the sex	379
3.2.2. Development of communicative skills and the professional status	380
3.2.3. Development of communicative skills and the year of study	381
3.2.4. Development of communicative skills and the university	382
3.3. Activities developing communicative competence in journalistic education	384
3.4. Obstacles in the development of communicative competence in journalistic studies	386
3.4.1. University of Warsaw	386
3.4.2. Jagiellonian University	388
3.4.3. University of Wrocław	391
3.4.4. University of Silesia in Katowice	393
3.4.5. Adam Mickiewicz University in Poznań	396
3.4.6. Maria Curie-Skłodowska University in Lublin	397
3.4.7. University of Warmia and Mazury in Olsztyn	400
3.4.8. University of Łódź	402
3.5. Suggestions for expansions of study programs in the area of communication situation	405
3.5.1. Communication situations and the sex	406
3.5.2. Communication situations and the professional status	407
3.5.3. Communication situations and the year of study	408
3.5.4. Communication situations and the university	409
3.6. Suggestions for expansions of study programs in the area of communication skills	410

3.6.1. Communication skills and the sex	411
3.6.2. Communication skills and the professional status	412
3.6.3. Communication skills and the year of study	413
3.6.4. Communication skills and the university	414
3.7. Proposals of classes in order to improve communicative competence	415
3.7.1. University of Warsaw	415
3.7.2. Jagiellonian University	417
3.7.3. University of Wrocław	419
3.7.4. University of Silesia in Katowice	421
3.7.5. Adam Mickiewicz University in Poznań	424
3.7.6. Maria Curie-Skłodowska University in Lublin	425
3.7.7. University of Warmia and Mazury in Olsztyn	428
3.7.8. University of Łódź	430

PART THREE

STUDENT'S COMPETENCE: CONCLUSIONS FROM RESEARCH

CHAPTER ONE	
COMMUNICATIVE COMPETENCE OF JOURNALISM STUDENTS	435
1.1. Knowledge	435
1.2. Skills	438
1.3. Motivation	443
1.4. Model of communicative styles	446
CHAPTER TWO	
COMMUNICATIVE COMPETENCE - JOURNALISTIC EDUCATION	455
CONCLUSION	461
BIBLIOGRAPHY	475
1. Books	475
2. Book chapters	488
3. Articles in Scientific Journals	502
4. Online Resources	522
5. Encyclopedias and Dictionaries	527
6. Documents, reports and recommendations	529
ANNEXES	531
1. Ways of measuring communicative competence	531
2. Questionnaire survey	540
3. Building blocks for competency model	559
4. Value of test statistics and significance levels	597
TABLES AND DIAGRAMS	625

WSTĘP

Kompetencja to pojęcie, które w ostatniej dekadzie zyskało status *god term* – boskiego pojęcia¹. Różnorodność jego zastosowania sprawia, że stało się ono głównym narzędziem służącym do analizy współczesnego świata². Wiek XXI określany jest jako stulecie kompetencji³. „Boskość” tego terminu wyraża się w wyższości nad innymi terminami, a także w jego wszechobecności w różnych sferach życia. Kompetencja wyraża się w jakości⁴, która jest pewnym stopniem doskonałości i zespołem cech odróżniających jeden podmiot lub przedmiot od innego⁵. Przejawia się także w profesjonalizmie, innowacji, nowoczesności, perfekcji, skuteczności, umiejętności, kreatywności, rozwoju. Postrzegana jest jako przejaw radzenia sobie z różnymi życiowymi sytuacjami, zwłaszcza trudnymi. Stała się przepustką do lepszego życia i lepszej pracy⁶. Brak kompetencji kojarzy się ze słabszą jakością działania i z obywatelem drugiej kategorii. Kompetencja zakłada w człowieku, a jednocześnie wydobywa z niego to, co w nim najlepsze – jego potencjał i wyjątkowość. Pojęcie to wyraża ideę nowoczesnego rynku pracy, edukacji XXI wieku, postępowej polityki, innowacyjnej gospodarki, autentycznej

¹ B.D. Hodges, L. Lingard, *Introduction*, w: *The question of competence. Reconsidering medical education in the twenty-first century*, red. B.D. Hodges, L. Lingard, Ithaca-London 2012, s. 1.

² R. Wiśniewski, *Transgresja kompetencji międzykulturowych. Studium socjologiczne młodzieży akademickiej*, Warszawa 2016, s. 18.

³ K. Denek, *O nowy kształt edukacji*, Toruń 1998, s. 116.

⁴ Z. Chełstowska, *Filozofia jakości wg Platona i W.E. Deminga w trosce o jakość pracy szkoły*, „Meritum” 2/2 (2006), s. 15-16; C. Bazzini, R. Briggs, R.V. Ronquillo, N. Lowe, *What skills will the communicators of the future need to have?*, „Communication World” 3 (2010), nr 27, s. 15.

⁵ D. Horbaczewski, *Filozoficzne źródła współczesnego pojmowania jakości*, „Problemy Jakości” 38 (2006), s. 10; R. Karaszewski, *Zarządzanie jakością. Koncepcje, metody i narzędzia stosowane przez liderów światowego biznesu*, Toruń 2005, s. 19.

⁶ P.M. Backlund, S.P. Morreale, *Communication competence, historical synopsis, definitions, applications, and looking to the future*, w: *Communication competence*, red. A.F. Hannawa, B.H. Spitzberg, Berlin-Boston 2015, s. 21; C. Bond, A. Young, J. Ware, *The effect of caregiver communication competence on quality of life of homebound patients*, w: *Conference Papers International Communication Association*, New York 2005, s. 1-29.

religijności oraz bogatszego życia osobistego i społecznego. Jakość komunikacji przekłada się, jak dowodzą badania, na jakość życia. Według raportu Restoring Client Trust „The Financial Times”, wybierając doradcę finansowego, ludzie w 85% zwracają uwagę na jego jakość komunikacji⁷. Wybierając lekarza czy szpital, zwracają również uwagę na jakość komunikacji instytucji i jej personelu. Okazuje się bowiem, że kompetentna komunikacja znacząco polepsza stan pacjenta⁸. Podobnie jest w innych sektorach życia i pracy.

Komunikacja natomiast to pojęcie, które nigdy nie traci na swojej aktualności. Kojarzone jest z życiem. Istniejemy wyrażając się przez komunikację – *communication is life*⁹. Przenika ona wszystkie wymiary naszej egzystencji. W przypadku człowieka nie ma momentu, żeby przestał komunikować, ponieważ „człowiek nie może nie komunikować”¹⁰. Powiedzenie Kartezjusza *myślę więc jestem* można sparafrazować: *komunikuję więc jestem*¹¹. Komunikacja jest zjawiskiem społecznym, bez którego nie można wyobrazić sobie życia społecznego. Jest jednym z największych życiowych wyzwań człowieka do tego stopnia, iż można by zaryzykować stwierdzenie, że tym, którzy opanują sztukę komunikacji będzie się lepiej budowało relacje, życie społeczne i jednocześnie lepiej wiodło w życiu. Theodore Robles w badaniach przeprowadzonych w 2014 roku wykazał, że osoby z kompetencją komunikacyjną są zdrowsze i mają lepsze relacje z innymi¹². Rozumieli i rozumieją to ludzie sukcesu. John Davison Rockefeller – jeden z najbogatszych w historii – mawiał, że za umiejętność postępowania z ludźmi zapłaci „więcej niż za jakąkolwiek inną pod słońcem”¹³. Wszystko, do czego doszła i dochodzi ludzkość, jest możliwe dzięki jednej bardzo istotnej zdolności, którą jest komunikacja i porozumiewanie się. Ta zdolność jest realizowana przez nawiązywanie kontaktu z innymi, budowanie relacji i umiejętność przekazywania im myśli, uczuć czy idei. W przekonaniu Owena Hargie’ego w tym kontekście komunikacja wyraża istotę

⁷ M. West, *Why quality communication is important*, <http://www.meridianwest.co.uk/wealth-asset-management/why-quality-communication-is-important/> (dostęp: 13 listopada 2016).

⁸ J.E. Gordon, E. Deland, R.E. Kelly, *Let’s talk about improving communication in healthcare*, „Columbia Medical Review” 1/1 (2015), s. 23-27.

⁹ R.L. Quianthy, *Communication is life: essential college sophomore speaking and listening competencies*, Annandale, VA 1990; *Speaking and listening competencies for college students*, red. S.P. Morreale, R.B. Rubin, E. Jones, Washington, DC 1998, s. 3; J. von Arnold, *Communication is more than words*, „Today’s Speech” 11 (1963), nr 4, s. 14-15.

¹⁰ P. Watzlawick, J. Beavin-Bavelas, D.D. Jackson, *Pragmatics of human communication – a study of interactional patterns, pathologies and paradoxes*, New York-London 2011, s. 29-32.

¹¹ A.F. Hannawa, B.H. Spitzberg, *Welcome to the handbook of communication competence*, w: *Communication competence...*, dz. cyt., s. 3-4.

¹² T.F. Robles, R.B. Slatcher, J. Trombello, M. M. McGinn, *Marital quality and health: A meta-analytic review*, „Psychological Bulletin” 149 (2014), s. 140-187.

¹³ J.D. Rockefeller w: b.a., *How to win friends and influence people*, „Life” 29.03.1937, s. 3.

ludzkiej kondycji¹⁴. Tylko kompetentna komunikacja jest drogą do sukcesu. Jest też jedną z najważniejszych umiejętności, podlegających ciągłemu rozwojowi. To, że komunikacji trzeba się nieustannie uczyć dzisiaj wie każdy (obserwujemy dużą liczbę szkoleń, warsztatów, studiów). Jednak umiejętność komunikacji, jej jakość, poziom, kompetencja komunikacyjna jest, jak twierdzą badacze tej dziedziny, ciągle w deficycie, stąd – biorąc pod uwagę znaczenie komunikacji między ludźmi oraz jej konieczność w różnych przestrzeniach życia – badacze zajmują się kompetencją komunikacyjną już u niemowlaków¹⁵.

Kompetencja komunikacyjna to konstrukt, który scala te dwa pojęcia: kompetencję i komunikację. Termin „kompetencja komunikacyjna” (ang. *communicative competence*) wywodzi się z badań prowadzonych w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku przez Noama Chomsky’ego i Della Hymesa. W literaturze przedmiotu ma on różne nazwy: kompetencja komunikacji (*communication competence*), kompetencja w komunikowaniu (*competence in communicating*), jakość komunikacji (*communication quality*), umiejętności komunikacyjne (*communication skills*), komunikatywna kompetencja (*communicative competency*)¹⁶. Kompetencja komunikacyjna to nie tylko prosta suma pojęć: kompetencja i komunikacja, ale konstrukt, który wyraża wiedzę na jej temat, umiejętności, a także motywację do jej nabywania. Ukazuje zdolności komunikacyjne i interpersonalne komunikatora wyrażone w jego charakterystycznych cechach. Kompetencja komunikacyjna to jakość w komunikacji wynikająca z twórczego napięcia między byciem stosownym a skutecznym, wyrażająca się w bogatym repertuarze zachowań komunikacyjnych. Ze swojej natury dotyczy relacji interpersonalnych i jest inną nazwą na określenie ludzkiej egzystencji. Zdolność do zmiany świata oraz do osiągnięcia bardziej ludzkiego i sprawiedliwego społeczeństwa, jak stwierdził Jürgen Habermas – niemiecki filozof i socjolog, leży w kompetencji komunikacyjnej. Jego zdaniem kompetencja komunikacyjna oraz zdolność myślenia przez

¹⁴ O. Hargie, *Skilled interpersonal communication: research, theory and practice*, New York 2011, s. 2.

¹⁵ M. Białecka-Pikul, A. Białek, M. Stępień-Nycz, M. Karwala, *Odkrywanie kompetencji komunikacyjnych niemowląt. Skala Wczesnej Komunikacji Społecznej jako przykład narzędzia pomiarowego*, „Psychologia Rozwojowa” 19 (2014), nr 3, s. 51-68.

¹⁶ B.H. Spitzberg, W.R. Cupach, *Interpersonal communication competence*, Beverly Hills-London-New Delhi 1984, s. 9., m.in. za Dellesem Hymesem, Jamesem McCroskeyem, Brianem Spitzbergiem, Sherwynem Morrealem zastosowano liczbę pojedynczą wyrażenia „kompetencja komunikacyjna” gdyż, właśnie w tej formie, oddaje najpełniej jej istotę i bogactwo. Zob. także: D.J. Canary, H. Weger, *An observational analysis of conversational argument sequences and assessments of communication quality: a minimally rational perspective*, w: *Conference Proceedings National Communication Association/American Forensic Association* (Alta Conference on Argumentation) 2007, s. 95-109; S.W. Littlejohn, D.M. Jabusch, *Communication competence: model and application*, „Journal of Applied Communication Research” 1 (1982), nr 10, s. 29-37.

różnice są możliwe i wyjątkowe tylko dla ludzi¹⁷. To potwierdza, jak istotna dla ludzkości jest właśnie ta kompetencja. Abraham Maslow opisał kompetentną komunikację (choć nie użył słowa „kompetentną”) jako „w pełni spełnioną osobę” (*fully actualized person*). Szczytem ludzkiego funkcjonowania, według Maslowa, jest funkcjonowanie skoncentrowane na komunikacji i relacjach z innymi¹⁸. Kompetencja komunikacyjna dotyczy relacji interpersonalnych, których zachowania i styl przenoszą się także na kontakty zapośredniczone medialnie¹⁹.

Kompetencja komunikacyjna i dziennikarstwo to dwa bliskie sobie pojęcia. Nie ma dziennikarstwa bez komunikacji, a każda komunikacja ma trochę z dziennikarstwa. Wyznacznikiem dobrego dziennikarstwa jest przede wszystkim kompetencja w zawodzie, zwłaszcza ta w zakresie komunikacji. W jednym, najmniejszym akcie komunikacyjnym, w jednym zachowaniu komunikacyjnym można dostrzec realną jakość komunikacji określonego dziennikarza. Najwięksi światowi dziennikarze swój zawodowy autorytet osiągnęli dzięki komunikacji i w komunikacji, czyli w konkretnych rozmowach, spotkaniach, wywiadach, reportażach, debatach, prezentowaniu informacji, zdobywaniu informacji²⁰.

Naturalnym środowiskiem przygotowywania do profesji dziennikarskiej są studia dziennikarskie. We współczesnej edukacji, w tym także dziennikarskiej, kładzie się akcent szczególnie na jakość kształcenia. W świecie, gdzie występuje wiele specjalizacji, jest ona w jeszcze większej cenie. Tak rozumiana edukacja budowana jest na czterech filarach, zaproponowanych przez Jacques'a Delorsa: uczenie dla wiedzy (*learning to know*); uczenie dla działania (*learning to do*); uczenie dla życia razem (*learning to live together*); uczenie dla bycia (*learning to be*)²¹. W kontekście edukacji uniwersyteckiej zostały rozwinięte i zoperacjonalizowane ramy kompetencji jako instytucjonalne odpowiedzi dotyczące troski o jakość nauczania i uczenia się oraz przygotowania studentów do zmieniających się warunków na rynku pracy²². Według Rebeccy Klein-Collins studenci powinni

¹⁷ J. Habermas, *Toward a theory of communication competence*, „Inquiry: An interdisciplinary journal of philosophy” 13 (1970), s. 360-375.

¹⁸ P.M. Backlund, S.P. Morreale, *Communication competence, historical synopsis...*, dz. cyt., s. 21; R. Pfister, *Communicative competence: a useful concept or a product of hegemony?*, w: *Conference Papers National Communication Association*, San Francisco 2009, s. 1-24.

¹⁹ R. Burns, *Communication on the Internet*, „Communication Teacher” 4 (2002), nr 16, s. 6-9.

²⁰ Zob. A.L. Carter i in., *The 100 outstanding journalists in the United States in the last 100 years*, <https://journalism.nyu.edu/about-us/news/the-100-outstanding-journalists-in-the-united-states-in-the-last-100-years/> (dostęp: 12 listopada 2016).

²¹ J. Delors i in., *Learning: The treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*, Paris 1996.

²² R. Klein-Collins, *Competency-based degree programs in the U.S. postsecondary credentials for measurable student learning and performance*, CAEL 2012, s. 10, http://cdn2.hubspot.net/hubfs/617695/CAEL_Reports/2012_CompetencyBasedPrograms.pdf (dostęp: 21 września 2015).

posiadać umiejętności dostosowania się, interpersonalnej kompetencji, komunikacji oraz zdolności do radzenia sobie z otwartymi i nieokreślonymi problemami²³. William Spady stwierdził, że coraz większa koncentracja na wynikach i kompetencji w edukacji jest po części rezultatem epokowego przejścia od wieku industrializacji do wieku informacji, w którym „skomplikowany, zdominowany przez technologię, wielokulturowy, ciągle zmieniający się świat, domaga się od szkół dużo wyższych wyników uczenia się innych niż one do tej pory dawały”²⁴. Troska o kompetencje w edukacji w przeciwieństwie do zorientowania na liczbę lat uczenia się czy zdobycia dyplomu nie jest czymś nowym. Nowa jest natomiast intensyfikacja i codzienne przynaglenie działań zorientowanych na kompetencje w szeroko rozumianej edukacji. Nie chodzi tutaj tylko o prestiż instytucji, ale wręcz o przetrwanie społeczeństwa, o jakość społeczeństwa²⁵.

Pojęcie kompetencji stało się tym samym kluczowe w programach nauczania na uczelniach wyższych w Europie i na świecie²⁶. W dokumencie pt. „Edukacja kształcenia: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010” podkreśla się, że edukacja winna koncentrować się bardziej na uczeniu niż na nauczaniu. Chodzi tutaj o koncentrację na uczniach i studentach, akcentując edukację opartą na kompetencjach, które umożliwiają absolwentom uczelni i szkół adekwatne przygotowanie do funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie i na ciągle zmieniającym się rynku pracy²⁷. Lena Kolarska-Bobińska, minister

²³ Tamże; R. Klein-Collins, E. Baylor, *Meeting students where they are: profiles of students in competency-based degree programs*, Center for American Progress, (7 listopada 2013), <http://www.americanprogress.org/issues/higher-education/report/2013/11/07/79064/meeting-students-where-they-are> (dostęp: 21 września 2015).

²⁴ W.G. Spady, *Outcome-based education: critical issues and answers*, Arlington 1994, s. 38.

²⁵ S.J. Savignon, *The meaning of communicative competence in relation to the TOEFL program*, w: *Toward communicative competence testing: proceedings of the second TOEFL invitational conference. Research Reports. Report 21*, red. C.W. Stansfield, Princeton NJ, 1986, s. 17; Educause, *7 Things You should know About Competency-Based Education*, <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ELI7105.pdf> (dostęp: 21 września 2016); E.M. Pijl-Zieber i in., *Competence and competency based nursing education: finding our way through the issues*, „Nurse Education Today” 34 (2014), nr 5, s. 676- 678. O idei edukacji opartej na kompetencji traktuje jedna z najnowszych publikacji K. Rasmussena, P. Northrupa, R. Colson pt. *Handbook of Research on Competency-Based Education in University Settings* (Hershey, PA 2017).

²⁶ Zob. m.in. U.S. Department of Education, *Competency-based learning or personalized learning* (4 września. 2014 r.), <http://www.ed.gov/oii-news/competency-based-learning-or-personalized-learning> (dostęp: 21 września 2015 r.); S.F. Bristow, S. Patrick, *An international study in competency education: postcards from abroad*, *International Association for K-12 Online Learning*, 2014. Content in this report is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International license; *Toward 2020: New directions in journalism education*, red. G. Allen, S. Craft, C. Waddell, M. Lynn Young, Toronto 2014.

²⁷ *Strategiczne cele edukacyjne do 2010 r.*, Monitor UE, nr 5, s. 53; <http://www.lifelong-learning.pl/unia/1.html> (dostęp: 14 listopada 2015).

Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Polsce, 16 czerwca 2014 roku przedstawiła szczegóły nowego rządowego programu na lata 2014-2020, Programu Rozwoju Kompetencji, który zastąpił program kierunków zamawianych z lat 2008-2013. Podkreślono w nim: „wzmocnienie kształcenia przedsiębiorczości, kompetencji zawodowych, interpersonalnych oraz analitycznych, bez których trudno odnieść sukces na rynku pracy”²⁸ i dalej zauważono, że „dzięki tej zmianie filozofii (...) absolwenci będą mieli większe szanse na rynku pracy i zmniejszy się bezrobocie wśród młodych. (...). Teraz kładziony jest nacisk na wzmocnienie kształcenia praktycznego, a także na rozwój kompetencji interpersonalnych, analitycznych czy przedsiębiorczości. (...). Jest to krok w kierunku otwartej nauki, która będzie kształciła kreatywnego, otwartego, myślącego obywatela”²⁹.

W kontekście zawodu dziennikarza oraz kompetencji komunikacyjnej szczególne zadania przypadają edukacji dziennikarskiej³⁰. To właśnie ona wydaje się być najbardziej naturalna dla rozwoju kompetencji komunikacyjnej³¹. Dotyczy to tym bardziej studentów dziennikarstwa, dla których komunikacja, oprócz tego, że stanowi inną nazwę natury człowieka, jest także podstawowym narzędziem pracy. W przyszłości będą oni kształtować i wyznaczać wzorce stylów komunikowania się w społeczeństwie. Wielu z nich już to robi, pracując w redakcjach telewizyjnych i radiowych, w gazetach i tygodnikach, domach mediowych, wydawnictwach, różnych instytucjach czy stanowiskach pracy związanych z komunikacją. Biorąc pod uwagę stwierdzenie, że komunikacja jest inną nazwą na ludzką egzystencję, można stwierdzić, że jaka komunikacja między ludźmi, takie społeczeństwo, jaka jakość komunikacji wśród polityków i ludzi instytucji publicznych, takie społeczeństwo, jaka komunikacja rodziców z dziećmi, takie społeczeństwo, jaki styl komunikacji w mediach, takie społeczeństwo, jaka kompetencja komunikacyjna wśród dziennikarzy, taki styl komunikacji obywateli. Dziennikarze, z racji

²⁸ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Program Rozwoju Kompetencji zastąpi kierunki zamawiane*, <http://www.nauka.gov.pl/aktualnosci-ministerstwo/program-rozwoju-kompetencji-zastapi-kierunki-zamawiane.html> (dostęp: 14 listopada 2015).

²⁹ Tamże.

³⁰ N. Lukyanovaa, Y. Daneykina, N. Daneikinaa, *Communicative competence management approaches in higher education*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 214 (2015), s. 565-570; B. Poerksen, *The creation of reality: A constructivist epistemology of journalism and journalism education*, Exeter, UK 2011.

³¹ B.A. Singh, *A report on faculty perceptions of students' information literacy competencies in journalism and mass communication programs: The ACEJMC survey*, „College & Research Libraries” 4 (2005), s. 294-310; R.K. Meyer, S.K. Hunt, M.K. Hopper, K.V. Thakkar, V. Tsoubakopoulos, K.J. van Hoose, *Assessing information literacy instruction in the basic communication course*, „Communication Teacher” 22 (2008), nr 1, 22-34. S.P. Morreale, J.C. Pearson, *Why communication education is important: The centrality of the discipline in the 21st Century*, „Communication Education” 57 (2008), nr 2, s. 224-240.

swojej profesji i oddziaływania, są jednymi z najważniejszych protagonistów w tej komunikacyjnej sztuce. Za Ludwigiem Wittgensteinem można powiedzieć, że mamy taki świat, jakie mamy komunikowanie³².

Zadanie zdobywania kompetencji komunikacyjnej odnosi się ze zwiększoną siłą do studentów dziennikarstwa, którzy przygotowują się do bycia specjalistami od komunikacji w różnych gatunkach i sytuacjach komunikacyjnych, specjalistami, którzy w jakimś sensie nadają ton i styl komunikacji całemu społeczeństwu. Łatwo jednak przyjąć własną komunikację jako coś naturalnego, coś co jest częścią naszej natury, czego nie trzeba się uczyć, przecież wszyscy to robią od urodzenia. Wielu jest przekonanych, że nie potrzebują się szkolić i trenować w czynnościach, które wykonują każdego dnia³³. Uczenie się komunikacji w nieustannie zmieniającym się świecie, a tym samym zmieniającym się środowisku komunikacyjno-medialnym, jest zadaniem na całe życie³⁴. W przypadku uczenia się komunikacji błędne jest stwierdzenie, że już osiągnąłem w niej doskonałość. (UE kompetencje – uczenie się przez całe życie).

Pomysł na publikację pt. *Kompetencja komunikacyjna. Studium medialne* powstał z kilku powodów. Kompetencja komunikacyjna to kompetencja uniwersalna, odnosząca się do zawodów i przestrzeni społecznych, dla których fundamentalną rolę spełnia komunikowanie i porozumiewanie się między ludźmi i instytucjami. Do tych profesji zaliczany jest m.in. zawód: nauczyciela, lekarza, biznesmena, polityka, prawnika, policjanta, żołnierza, duchownego, inżyniera, specjalisty od public relations i komunikacji z mediami, pracownika branży turystycznej, hotelarskiej, gastronomicznej, administracyjnej. Stąd też kompetencja komunikacyjna – jako uniwersalna, od której zależy jakość życia, pracy, relacji międzyludzkich, globalizacji i współpracy międzynarodowej – prezentuje się jako interesujące zagadnienie badawcze. W kontekście współczesnej ekspansji kompetencji oraz komunikacji w przestrzeni zawodowej podstawową inspiracją podjęcia tematu kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa była naukowa dociekliwość tego, w jakim stopniu posiadają tę kompetencję studenci dziennikarstwa oraz to, czy studia wyższe – studia dziennikarskie pomagają zrozumieć, zdobywać i rozwijać kompetencję komunikacyjną i tym sposobem jeszcze lepiej przygotować do pracy dziennikarskiej. Intencją podjęcia tematyki kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa jest w konsekwencji

³² M. Golka, *Bariery w komunikowaniu i społeczeństwo (dez)informacyjne*, Warszawa 2008, s. X.

³³ B.H. Spitzberg, W.R. Cupach, *Interpersonal communication competence...*, dz. cyt., s. 13.

³⁴ Polskie Towarzystwo Informatyczne (PTI), *Standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej* (30.09.2010), http://ecdl.pl/wp-content/uploads/2016/01/Standardy_All_2010_MM Syslo_v3.01.pdf (dostęp: 21 września 2015).

podniesienie świadomości polskich studentów i nauczycieli akademickich na temat kompetencji komunikacyjnej, jakości komunikacji i edukacji dziennikarskiej.

W debatach dotyczących edukacji dziennikarskiej, w której biorą udział przedstawiciele środowisk naukowych, dziennikarskich, rządowych, władzy ustawodawczej często i dużo mówi się o tym, jak powinna ona wyglądać i przebiegać. Rzadziej zaś podejmuje się zagadnienia związane z efektami edukacji dziennikarskiej, czyli realnymi efektami kształcenia w obszarze komunikacji³⁵. W Polsce tematyka kompetencji komunikacyjnej podejmowana jest minimalnie³⁶, a jeśli już, to najczęściej w obszarze nauk pedagogicznych (w kontekście dydaktyki, teorii wychowania czy edukacji medialnej), a także nauk humanistycznych (w kontekście lingwistyki i glottodydaktyki).

Dodatkowym motywem podjęcia tego tematu były także naukowe zainteresowania autora zagadnieniem kompetencji komunikacyjnej³⁷ oraz osobiste doświadczenia komunikacyjne osiągnięte w procesie edukacji w obszarze mediów i komunikacji społecznej w New York University w Nowym Jorku. „Na tych zajęciach będziemy mówić o tym, czym jest komunikacja i jak powinna przebiegać. Zajęcia zakończymy egzaminem, będzie to test i esej na temat waszych umiejętności komunikacyjnych. Gdybym miał jednak wystawić realną ocenę waszych umiejętności komunikacyjnych, musiałbym zapytać was samych

³⁵ B. Josephi, *Journalism Education*, <http://communication.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-92> (dostęp: 21 września 2015).

³⁶ M. Graszewicz, D. Lewiński, *Kompetencja komunikacyjna a edukacja*, w: *Aspekty kompetencji komunikacyjnej*, red. B. Sierocka, Wrocław 2005, s. 65-72.

³⁷ K. Marcyński, *Kompetencja komunikacyjna studentów dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego w wybranych sytuacjach społecznych*, „*Studia Medioznawcze*” 4/67 (2016), s. 39-56; tenże, *Stosowanie metafor jako wyraz kompetencji komunikacyjnej u wybranych pisarzy wczesnochrześcijańskich*, „*Collectanea Theologica*” 3 (2016), s. 147-169; tenże (wraz z M. Laskowską), *Audiovisuality in the context of communicative and ethical competencies – media theology approach*, „*Communication Today*” 6 (2015), nr 2 s. 4-19; tenże, *Dziecko w świecie cyfrowym. Kompetencje komunikacyjne w nauczaniu Benedykta XVI (wraz z M. Laskowską)*, w: *Nowe media a styl życia*, red. K. Stępniaik, Pułtusk 2016, s. 225-240; tenże, *Funkcje wypowiedzi religijnych w mediach w ujęciu teologa mediów*, w: *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna Tarnów 2014, s. 269-279; tenże, *Od informacyjnego zawału do skarbcza mądrości – surfowanie po internecie*, w: *Nowe media-możliwości i pułapki*, red. A. Adamski, M. Laskowska, Poznań-Opole 2011, s. 67-79; tenże, *Komunikacja religijna i media*, Kraków 2016; K. Marcyński, M. Laskowska, *Sztuka komunikacji według Franciszka ze wstępem prof. T. Goban-Klasa*, Warszawa 2016; K. Marcyński, M. Laskowska, *Komunikacja społeczna według Benedykta XVI ze wstępem prof. J. Jastrzębskiego*, Kraków 2016; K. Marcyński, *Aplikacje mobilne jako nowa forma komunikacji społecznej i religijnej*, „*Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne. Academic Journal of Sociology*” 15/2 (2016), s. 67-84; tenże, *Teleewangelia. Nowy paradygmat komunikacji religijnej*, „*Biuletyn Edukacji Medialnej*” 2 (2015), s. 11-27; tenże, *Warunki skutecznej i interesującej komunikacji kaznodziejskiej według Jana Pawła II*, w: *Błogosławiony Jan Paweł II – apostoł ludu Bożego*, red. M. Kowalczyk, T. Skibiński, Warszawa 2011, s. 469-478; tenże, *Osoba medialna*, w: *Jan Paweł II – człowiek kultury*, red. K. Flader, W. Kawecki, Kraków 2008, s. 197-211.

oraz zadzwonić do waszej rodziny, przyjaciół, współpracowników, znajomych i porozmawiać z nimi na temat waszej komunikacji, bo ona rozgrywa się przede wszystkim w życiu, w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych” – powiedział Neil Postman na jednym z wykładów w Steinhardt School of Culture, Education, and Human Development New York University w 1997 roku. Ten znany badacz mediów, uczeń Marshalla McLuhana, autor wielu książek, swojej komunikacji i stylu komunikowania nie zamykał w teorii i wykładach, ale – czego doświadczyliśmy – przenosił ją w życie, pracę i relacje z ludźmi.

Badania nad kompetencją komunikacyjną mają swe początki w Stanach Zjednoczonych i tam do dzisiaj są one najbardziej rozwijane i najczęściej podejmowane³⁸. Do czołowych przedstawicieli badań w tym zakresie należą m.in. Noam Chomsky, Dell Hymes, Brian Spitzberg, William Cupach, James McCroskey, Michael Canale, Merrill Swain, Virginia Richmond, Sherwyn Morreale, Christiana Paulston, Lyle Bachman, Michael Abyram, Philip Backlund, John Wiemann, Charles Pavitt, Robert Sanders, Jürgen Habermas, Mohd Lailawati, Robert Duran, John Paulson, a także Maria Kielar-Turska, Zofia Dysarz, Teresa Siek-Piskozub, Maciej Witek, Stanisław Grabias, Ida Kurcz, Renata Winkler, Anna Seretny, Andrzej Piotrowski, Waldemar Woźniakowski.

Temat kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w Polsce nie był dotychczas podejmowany. Poza Polską temat kompetencji komunikacyjnej studentów (różnych kierunków) był przez badaczy podejmowany i zgłębiany. Zajmowali się nim m.in. Sherwyn Morreale³⁹, Lawrence Rosenfeld, Charles Grant III, James McCroskey⁴⁰, Natarajan Ayyanathan, K.E. Kannammal, A. Bavani Rekha⁴¹, Kevin Wright, Jane Rosenberg, Nichole Egbert, Nicole Ploeger, Daniel Bernard, Shawn King⁴². W przypadku zagadnień związanych z edukacją dziennikarską

³⁸ Szczegółowy stan badań na temat kompetencji komunikacyjnej przedstawiony jest w rozdziale II pt. „Teoretyczne podstawy kompetencji komunikacyjnej”.

³⁹ S.P. Morreale, *Student communication competence*, w: *The Concise encyclopedia of communication*, red. W. Donsbach, Malden, MA-Oxford 2015, s. 601.

⁴⁰ L.B. Rosenfeld, C.H. Grant III, J.C. McCroskey, *Communication apprehension and self-perceived communication competence of academically gifted students*, „Communication Education” 44 (1995), s. 79-86; M.W. Corrigan, B. Pennington, J.C. McCroskey, *Are we making a difference?: A mixed methods assessment of the impact of intercultural communication instruction on American students*, „Ohio Communication Journal” 44 (2006), s. 1-32; J.C. McCroskey, V.P. Richmond, V.E. Bennett, *The relationships of student end-of-class motivation with teacher communication behaviors and instructional outcomes*, „Communication Education” 55 (2006), s. 403-414.

⁴¹ N. Ayyanathan, K.E. Kannammal, A. Bavani Rekha, *Students’ communicative competence prediction and performance analysis of probabilistic neural network model*, „IJCSI International Journal of Computer Science” 9 (2012), nr 4, s. 312-317.

⁴² K.B. Wright, J. Rosenberg, N. Egbert, N.A. Ploeger, D.R. Bernard, S. King, *Communication competence, social support, and depression among college students: a model of Facebook and face-to-face support network influence*, „Journal Health Communication” 18 (2013), s. 41-57.

należy przede wszystkim przywołać w tym miejscu badania współcześnie przeprowadzone przez polskich badaczy: Sławomira Gawrońskiego oraz Rafała Polaka w ramach projektu pt. „Kształcenie dziennikarzy w Polsce. Nowe potrzeby – nowe standardy”. Badania te, zostały opublikowane w książce pt. „Dziennikarstwo i komunikacja społeczna – nowe wyzwania. Kierunki zmian w kształceniu w zakresie dziennikarstwa i komunikacji społecznej”⁴³. Należy także przywołać raport miesięcznika Press pt. „Kto nas zastąpi?”, dotyczący studentów dziennikarstwa i ich planów zawodowych⁴⁴. Temat edukacji dziennikarskiej oraz szeroko pojętego kształcenia dziennikarskiego podejmowali także m.in.: Janusz Adamowski, Teresa Sasińska-Klas, Tomasz Goban-Klas, Wojciech Furman, Jacek Sobczak, oraz Sławomir Gawroński, Bogusława Dobek-Ostrowska, Tadeusz Kononiuk, Peter Anderson, Mogens Schmidt, Ward Geoff. Na temat kompetencji komunikacyjnej w edukacji dziennikarskiej pisze niewielu, choć wiadomo, że po części traktują o niej także badania wyżej wymienionych osób. Wśród tych, którzy bezpośrednio odnoszą się do kompetencji komunikacyjnej w kształceniu dziennikarzy są m.in. następujący badacze: Brian Spitzberg, James McCroskey, Backlund, Lidija Zlatić, Dragana Bjekić, Snežana Marinković, Milevica Bojović, Morreale, Gerald Phillips, Lynne Kelly oraz Rebecca Rubin, Jerry Feezel. Brakuje jednak całościowego studium i opracowania na temat kompetencji komunikacyjnej w obszarze nauk o mediach, w którym podjęto ten temat w sposób systematyczny i pogłębiony. Niniejsza publikacja jest wypełnieniem tej luki i tym samym jest ona pierwszą pozycją na gruncie polskim, w której w sposób systematyczny i syntetyczny zaprezentowano zagadnienie kompetencji komunikacyjnej oraz pierwsze empiryczne badania kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w Polsce. W książce tej zaprezentowano syntezę zagadnienia kompetencji komunikacyjnej, nowe jej ujęcie i przedstawienie, np. katalog cech kompetentnego komunikatora czy idei kompetencji komunikacyjnej jako jakości (*qualitas*) komunikacji oraz empirycznych badań dotyczących kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa. W pracy zwrócono uwagę na to, że dziś nie chodzi już tylko o komunikację w jej prostym, podstawowym rozumieniu, czy w ilości szkoleń, lecz o jej jakość, czyli

⁴³ S. Gawroński, R. Polak, *Dziennikarstwo i komunikacja społeczna – nowe wyzwania. Kierunki zmian w kształceniu w zakresie dziennikarstwa i komunikacji społecznej*, Rzeszów 2010. Badania te są „elementem diagnozy stanu obecnego systemu kształcenia dziennikarzy w Polsce, służącej poznaniu opinii, oczekiwań i postulatów studentów kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna, jak również kadry naukowo-dydaktycznej związanej z tym kierunkiem studiów”. Zob. Tamże, s. 12; zob. także: *Kształcenie i formacja dziennikarzy*, red. T. Zasępa. Lublin 2004.

⁴⁴ Press, *Kto nas zastąpi?*, http://www.press.pl/tresc/49112,raport-_press_-_czego-oczekujaja-studenci-dziennikarstwa?utm_source=facebook.com&utm_medium=SM&utm_campaign=FB_Press (dostęp: 8 lipca 2017).

kompetencję komunikacyjną⁴⁵. Do takiego zrealizowania tematu badawczego i napisania pierwszej części książki wykorzystano literaturę anglojęzyczną już klasyków w tej dziedzinie oraz współczesnych autorów zajmujących się kompetencją komunikacyjną (przede wszystkim anglojęzyczną, a także polską). Oprócz opracowań teoretycznych i źródłowych, wzięto pod uwagę dotychczasowe oraz własne badania empiryczne na temat kompetencji komunikacyjnej.

Głównym celem zawartych w niej badań jest diagnoza kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w Polsce w ich samoocenie. Ten cel badawczy można przedstawić w postaci następujących pytań: Czym jest kompetencja komunikacyjna? Z jakich istotnych elementów się składa? Jakie cechy charakteryzują kompetentnego komunikatora? A następnie, jaka jest kompetencja komunikacyjna studentów dziennikarstwa w Polsce w ich samoocenie? Jakie jest rozumienie kompetencji komunikacyjnej? Jak oceniają swoje umiejętności komunikacyjne oraz motywację do wchodzenia w sytuacje komunikacyjne? W jakim stopniu edukacja dziennikarstwa sprzyja rozwojowi kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w Polsce? Czy współczesne formy komunikacji elektronicznej wpływają na kompetencję komunikacyjną studentów dziennikarstwa?

Pogłębione studium literatury przedmiotu oraz różnych kierunków badawczych w zakresie kompetencji komunikacyjnej i edukacji dziennikarskiej pozwoliły na sformułowanie następujących ogólnych hipotez badawczych:

Hipoteza I: Studenci dziennikarstwa w Polsce nie mają pogłębionej wiedzy na temat kompetencji komunikacyjnej i nie potrafią jej precyzyjnie zdefiniować.

Hipoteza II: Studenci dziennikarstwa w Polsce wysoko oceniają własne umiejętności komunikacyjne.

Hipoteza III: Studenci dziennikarstwa w Polsce nie mają wysokiego poziomu motywacji do wchodzenia w różne sytuacje komunikacyjne.

Hipoteza IV: Studia dziennikarskie w Polsce, w ocenie studentów dziennikarstwa, nie rozwijają ich kompetencji komunikacyjnej.

Praca ma charakter interdyscyplinarny. Jej interdyscyplinarność ma swoje źródła przede wszystkim w uniwersalności komunikacji, a także kompetencji komunikacyjnej. Uniwersalność tej kompetencji dostrzec można w aplikowaniu jej do różnych zawodów, a tym samym w podejmowaniu badań nad nią z różnych perspektyw (społecznych, humanistycznych, psychologicznych, pedagogicznych, lingwistycznych, neurobiologicznych). A zatem proces badawczy, ze względu na interdyscyplinarność pracy oraz biorąc pod uwagę jej cel badawczy, pytania

⁴⁵ O jakości komunikacji w odniesieniu do kompetencji komunikacyjnej pisze Brian Spitzberg. Zob. B.H. Spitzberg, *Communication competence: Measures of perceived effectiveness*, w: *A handbook for the study of human communication: Methods and instruments for observing, measuring, and assessing communication processes*, red. C.H. Tardy, Westport, CT-London 1988, s. 68.

badawcze, problematykę dysertacji oraz potrzebę weryfikacji postawionych hipotez, został podzielony na kilka etapów⁴⁶. W każdym z nich realizowane będą szczegółowe cele badawcze z wykorzystaniem adekwatnych do nich metod badawczych.

Hipotezy badawcze zweryfikowano na poszczególnych etapach pracy. Na pierwszym etapie sformułowano wyjściowy problem badawczy: Czym jest kompetencja komunikacyjna? Jak oceniają swoją kompetencję komunikacyjną studenci dziennikarstwa w Polsce? W związku z tym, w kolejnej fazie, dokonano kwerendy literatury anglojęzycznej i polskojęzycznej na temat teoretycznych ujęć kompetencji komunikacyjnej oraz badań empirycznych kompetencji komunikacyjnej studentów, w zasobach Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie, Biblioteki Narodowej Wielkiej Brytanii w Londynie, Biblioteki Uniwersytetu Manitoba w Winnipeg, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Bibliotece Narodowej w Warszawie, a także w naukowych zasobach internetowych. Zebrana literatura stanowiła materiał źródłowy i badawczy dla tego etapu badań, czyli omówienia teoretycznych podstaw kompetencji komunikacyjnej, które stały się punktem wyjścia do zaprojektowania własnych badań empirycznych. W badaniu źródeł posłużono się metodami: analizą treści, analizą semantyczną i refleksyjnością⁴⁷.

Zebrany materiał, jego szczegółowa analiza oraz klasyfikacja pozwoliły na dokonanie syntez, a tym samym na zdobycie pogłębionej wiedzy na temat interdyscyplinarnego zagadnienia, jakim jest kompetencja komunikacyjna. W finalnej fazie tego etapu badawczego doprecyzowano problem badawczy, sformułowano pytania problemowe, zbadano kompetencję komunikacyjną studentów w ich samoocenie oraz postawiono hipotezy badawcze dla weryfikacji założeń przyjętych dla potrzeb niniejszej dysertacji.

Na drugim etapie badawczym skonstruowano narzędzie badawcze, jakim jest kwestionariusz ankiety w celu zbadania kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w Polsce. Aby zrealizować ten cel, posłużono się metodami wykorzystywanymi w dziedzinie nauk o mediach: reprezentacyjną, sondażową, CAWI, PAPI, a także samooceny⁴⁸.

Na kolejnym etapie przeprowadzono badania na wybranych losowo polskich uniwersytetach w okresie: październik 2015 – marzec 2016 oraz luty 2016 –

⁴⁶ Poszczególne etapy zostały bardziej szczegółowo opisane w części drugiej w rozdziale pierwszym pt. „Założenia metodologiczne badań” (1.2. Metody badawcze oraz 1.3. Etapy badawcze i organizacja badań).

⁴⁷ *Refleksyjność jako kategoria analizy socjologicznej. Konceptje, badania, porównania*, red. R. Wiśniewski, Warszawa 2009.

⁴⁸ M. Jabłoński, W. Jakubowski, *Status teoretyczny nauk o mediach – kilka uwag do dyskusji*, „Studia Medioznawcze” 4 (2014), s. 21-22.

lipiec 2016. Wzięto pod uwagę te uniwersytety, które na etapie konceptualizacji badań i tworzenia narzędzi miały uprawnienia w zakresie kształcenia na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna oraz te, które nie były związane z miejscem pracy autora badań. Wybrane uczelnie to: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Łódzki.

Na czwartym etapie, posługując się metodą syntezy, zaprezentowano wnioski z badań empirycznych, które zostały skonstruowane i przygotowane na podstawie teoretycznych podstaw kompetencji komunikacyjnej przedstawionej w części pierwszej niniejszej dysertacji. Podsumowując przebieg procesu badawczego, zastosowano różne metody adekwatne do postawionej problematyki pracy i celów badawczych analizy z obszaru nauk humanistycznych, społecznych oraz nauk o mediach.

Z tak zaprojektowanego procesu badawczego wyłoniono w sposób konsekwentny określoną strukturę dysertacji teoretyczno-empirycznej, składającej się z trzech części. Z jednej strony zawiera ona ujęcie teoretyczne dotyczące kompetencji komunikacyjnej, dyskusji na temat jej genetycznych i psychologicznych uwarunkowań, a także ewolucji w jej rozumieniu, konceptualizacji i stanu badań. Z drugiej – analizy wyników badań empirycznych oraz badania własne kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w Polsce.

Część pierwsza pracy ma charakter teoretyczny i składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym rozdziale ukazano teoretyczne podstawy kompetencji i komunikacji. W przypadku komunikacji wzięto pod uwagę przede wszystkim komunikację międzyludzką oraz interpersonalną twarzą w twarz, która jest pierwotną formą kontaktów międzyludzkich, a zatem prototypową dla komunikacji i najbardziej naturalną⁴⁹. Uwzględniono także komunikację interpersonalną zapośredniczoną. W rozdziale drugim skoncentrowano uwagę na pojęciu: kompetencja komunikacyjna, a dokładnie na tym, czym ona jest, jak jest rozumiana w obszarze lingwistyki, komunikacji społecznej, psychologii, biologii. Różnorodność i wielość definicji kompetencji komunikacyjnej, a także wieloaspektowość jej ujęć i rozumień jest przyczyną braku wyczerpania pełnego przedstawienia

⁴⁹ „Wśród licznych typów interakcji, komunikacja twarzą w twarz jest najbardziej naturalną, pierwotną formą kontaktów międzyludzkich. Można powiedzieć, że w domenie badań nad komunikacją – komunikacja bezpośrednia jest prototypowa, natomiast komunikacja za pomocą takich mediów, jak pismo, telefon czy internet oraz komunikacja masowa stanowią rozszerzenia (przekształcenia) i są peryferyjnymi”. W. Laskowski, *O komunikacji twarzą w twarz w perspektywie somatycznej*, „Investigationes Linguisticae” 22 (2010), s. 42-43.

modeli kompetencji komunikacyjnej powstałych od początku naukowych badań nad nią. Ma to związek z brakiem jednej wspólnej i spójnej definicji kompetencji komunikacyjnej. Stąd też zdecydowano się na przedstawienie wyłącznie istotnych i kluczowych dla podjętych badań definicji i rozumień wiodącego pojęcia kompetencji komunikacyjnej.

W rozdziale trzecim zaprezentowano i opisano fundamentalne komponenty kompetentnego komunikatora. Komponenty kompetencji komunikacyjnej rozumiane są jako najważniejsze, konstytutywne jej elementy. Proponuje się różne komponenty kompetencji komunikacyjnej, jednakże – za czołowymi jej badaczami – m.in. Spitzbergem, Morrealem i Bargem ukazano trzy konstytutywne komponenty: wiedzę, motywację i umiejętności. To właśnie one stanowią o kompetencji komunikacyjnej określonej osoby. A zatem przyjmuje się, że kompetentny komunikator posiada: wiedzę o kompetentnej komunikacji w różnych sytuacjach komunikacyjnych, umiejętności komunikacyjne oraz motywację do kompetentnego komunikowania.

W rozdziale czwartym przedstawiono *differentia specifica* kompetentnego komunikatora, czyli stosowność, skuteczność, elastyczność w komunikacji, bogactwo repertuaru komunikacyjnego oraz świadomość kontekstu.

W rozdziale piątym odniesiono się do zagadnienia edukacji dziennikarskiej, a szczególnie do kompetencji w edukacji, kompetencji w zawodzie dziennikarza, kompetencji komunikacyjnej w zawodzie dziennikarza oraz kompetencji komunikacyjnej w edukacji dziennikarskiej.

Część druga ma charakter empiryczny – przedstawiono w niej badania na temat kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa w ich samoocenie na wybranych polskich uniwersytetach. W badaniach tych skoncentrowano się przede wszystkim na interpersonalnej kompetencji komunikacyjnej, interakcji twarzą w twarz, chociaż uwzględniono także nowe formy komunikowania się, komunikację zapośredniczoną, do której zalicza się m.in. media społecznościowe, które stały się nieodłącznym technologicznym narzędziem w komunikacji między ludźmi. Badano rozumienie kompetencji komunikacyjnej studentów, ich komunikacyjne umiejętności, motywację do komunikacji oraz wpływ studiów dziennikarskich na kompetencję komunikacyjną studentów.

Część trzecia pracy zawiera podsumowanie i wnioski opracowane na podstawie przeprowadzonych badań. W rozdziale pierwszym zaprezentowano wnioski dla rozumienia kompetencji komunikacyjnej i najważniejszych jej umiejętności. W rozdziale drugim przedstawiono wnioski dotyczące samooceny kompetencji komunikacyjnej studentów dziennikarstwa, oraz wnioski odnoszące się do kompetencji komunikacyjnej w kontekście edukacji dziennikarskiej. Dodatkowo zaprezentowano model stylów komunikacyjnych studentów dziennikarstwa w Polsce.

* * *

Podziękowania składam władzom instytutów dziennikarstwa oraz wydziałów następujących uniwersytetów, które umożliwiły przeprowadzenie badań wśród studentów: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Łódzki. Szczególne podziękowania składam Pani Profesor Teresie Sasińskiej-Klas oraz Panu Profesorowi Jerzemu Jastrzębskiemu za naukową pomoc w przygotowaniu tej książki – konsultacje dotyczące badań empirycznych i części teoretycznej publikacji, inspirację i twórczą krytykę, które nadały ostateczny jej kształt. Dziękuję również Pani mgr Teresie Żmijewskiej-Jędrzejczyk, Panu dr. hab. Tomaszowi Gackowskiemu oraz Panu mgr. Marcinowi Łączyńskiemu za konsultacje i pomoc metodologiczną. Wdzięczny jestem także Pani Irenie Polańskiej za pomoc w dopracowaniu strony językowej i redakcyjnej książki oraz całemu zespołowi Wydawnictwa Naukowego UKSW w Warszawie za zaangażowanie w jej wydanie.